

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. ФІНАНСОВЕ ПРАВО. ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

DOI: 10.34015/2523-4552.2023.1.01
УДК 342.95

Музичук О. М.,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
проректор Харківського національного
університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-8367-2504

Невядовський В. О.,
доктор юридичних наук, доцент,
учений секретар Харківського
національного університету
внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-3107-1464

Найда В. О.,
інспектор сектору кадрового
забезпечення Вінницького районного
управління поліції Головного
управління Національної поліції
у Вінницькій області
ORCID: 0000-0003-3072-7326

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На основі аналізу наукових поглядів учених та дослідження діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану сформоване авторське розуміння особливостей такої діяльності, виокремлено категорію «бойовий режим функціонування підрозділів поліції» як комплексу характерних для режиму воєнного стану напрямків діяльності поліції, категорії «бойова обстановка» та «бойова ситуація» як стани об'єктивної дійсності, в умовах яких закладаються нові організаційні, матеріально-технічні підходи до організації діяльності поліції в умовах воєнного стану, а також визначено основні напрямки вдосконалення підрозділів поліції в умовах воєнного стану.

Ключові слова: напрямки вдосконалення, поліція, бойова обстановка, бойова ситуація, воєнний стан.

Постановка проблеми. Запровадження режиму воєнного стану в Україні змінило підхід до організації роботи підрозділів Національної по-

ліції України (далі – поліції), особливо в регіонах ведення активних бойових дій.

Підрозділи поліції зіштовхнулися з необхідністю трансформації на рівні виконання принципово нових функцій. Також перед поліцією постали раніше не відомі науці та практиці ситуації, які вимагали нових алгоритмів дій, взаємодії з іншими органами державної влади, міжнародними спостерігачами та громадськістю для продовження ефективного виконання покладених на неї повноважень.

При цьому особовий склад підрозділів поліції не мав чітких алгоритмів дій у тих або інших ситуаціях, сформованих на рівні нормативно-правових актів чи відомчих наказів, а також на доктринальному рівні.

Варто також зазначити, що в умовах воєнного стану, особливо в перші місяці його запровадження на території України, управління підрозділами поліції здійснювалося по суті без його належного методологічного забезпечення. Велику роль відігравали конкретні керівники на місцях, їх власні підходи до організації роботи та відпочинку особового складу. Так, кожен окремий підрозділ на рівні відділення, відділу, районного управління поліції набував більшої самостійності, що також було закономірно пов'язано з покладанням на останній значно більшого обсягу завдань в частині забезпечення особового складу житлом та харчуванням під час переходу окремих підрозділів на казармене положення, необхідністю забезпечення кожного окремого співробітника бронезилями, касками, індивідуальними аптечками тощо.

Стан дослідження теми.

Окремі питання діяльності підрозділів поліції були предметом наукових досліджень О. Бандурки, В. Сокурєнка, О. Музичука, С. Шатрави, О. Безпалової, О. Джафарової, Ж. Завальної, О. Панової, В. Пчеліна, А. Танько, Н. Цибульник та багатьох інших авторів. У працях вказаних науковців ґрунтовно та комплексно розглянуті різноманітні аспекти функціонування підрозділів поліції у мирних умовах, проте із запровадженням у лютому 2022 р. правового режиму воєнного стану перед поліцейською діяльністю та правовою доктриною постали принципово нові виклики, зумовлені сутнісною перебудовою діяльності правоохоронних органів України, що зумовлює необхідність подальших комплексних і міждисциплінарних наукових досліджень у цій темі.

Мета і завдання дослідження.

Мета статті полягає в тому, щоб визначити перспективні шляхи вдосконалення діяльності підрозділів поліції, досліджуючи особливості їх функціонування в умовах воєнного стану. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі завдання: розглянути позиції науковців стосовно вказаної проблематики; сформулювати сутнісне розуміння діяльності поліції в умовах воєнного стану, визначити її особливості у досліджуваній період, у тому числі виділити стани об'єктивної дійсності «бойова обстановка» та «бойова ситуація» в контексті аналізу діяльності поліції в умовах воєнного стану, сформулювати на основі проведеного аналізу напрямки вдосконалення підрозділів поліції в умовах воєнного стану.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому враховані актуальні особливості воєнного стану в Україні в контексті діяльності підрозділів поліції, виокремлено категорію «бойовий режим функціонування підрозділів поліції» як комплексу характерних для режиму воєнного стану напрямків діяльності поліції, категорії «бойова обстановка» та «бойова ситуація» як стани об'єктивної дійсності, в умовах яких закладаються нові організаційні, матеріально-технічні підходи до організації діяльності поліції в умовах воєнного стану, а також визначено основні напрямки вдосконалення підрозділів поліції в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. З початком російсько-української війни підрозділи поліції переживали період трансформацій, коли сформована протягом десятиліть практика горизонтальних та вертикальних комунікацій, реагування на звернення громадян, несення служби в складі тих або інших нарядів вже не забезпечувала ефективного вирішення завдань, перелік яких розширювався з кожним новим днем несення служби поліцейськими в умовах воєнного стану.

У той же час, зважаючи на часткове послаблення громадського контролю за діяльністю поліції, провідні дослідники, аналізуючи функціонування органів державної влади в контексті забезпечення національної безпеки, акцентують увагу на важливості дотримання прав людини в діяльності поліції в досліджуваній період.

Так, окремі дослідники зазначають, що в умовах воєнного стану чи будь-якої іншої надзвичайної чи

кризової ситуації, справжня ліберальна демократична держава з реальним, а не тільки декларованим верховенством права має бути готова забезпечити непорушність прав і свобод людини [1, с. 517-518].

Підтримуючи наведену вище тезу та доповнюючи її в межах нашого дослідження, доречно зазначити, що в умовах воєнного стану першочерговою основою діяльності поліції варто вважати дотримання прав людини, суворе додержання Конституції та законів України, честі та гідності громадян з додержанням положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Адже, як зазначає авторський колектив у складі Безпалової О. І., Кобзієвої Т. А., Корнієнка В. В., Кріцака І. В., внаслідок радикального реформування як вітчизняної міліції, так і певною мірою інших правоохоронних органів держави, відбулася серйозна переорієнтація цих відомств на органічні елементи демократичної правової держави. Пріоритетом останньої є надання послуг громадянам у межах своїх повноважень (захист і безпека прав і свобод людини), а також надання їм ряду державних адміністративних послуг [2, с. 13].

Важливо не порушувати ці закладені останніми роками принципи, більше того, розвивати напрямок взаємодії поліції з громадськістю, який в умовах воєнного стану набув ще більшого розвитку, коли підрозділи поліції почали надавати принципово нові послуги. Так, дослідниці А. Комзюк та О. Кириченко зазначають, що шляхом створення та впровадження інноваційних форм взаємодії співробітництво поліції з громадськістю повинно бути вдос-

коналене і зміцнене [3, с. 50]. Сам режим воєнного стану, пов'язаний із глибинною перебудовою соціальної сфери життя населення, зумовив появу цих інноваційних форм взаємодії, зокрема з доставлення гуманітарної допомоги, забезпечення безпеки евакуаційних коридорів, інші послуги з надання допомоги у побутових питаннях населенню на місцях, перелік та організаційні форми яких залежали від конкретного регіону.

Також варто зауважити, що в умовах воєнного стану не проводиться атестування поліцейських, змінився порядок проведення службових розслідувань поліцейських, що закладає на доктринальному рівні нагальну потребу в проведенні нових досліджень в сфері організації самоосвіти поліцейських поза межами проходження щомісячного тестування.

У той же час авторський колектив науковців та поліцейських-практиків у складі Іщенко І., Швець К., Купіної Л., Кулика М., Безпалової О. у своєму дослідженні акцентують увагу на проблемі захисту прав внутрішніх переселенців як одному із важливих чинників діяльності поліції у досліджуваній період. Так, стан соціального захисту цієї категорії українських громадян на сьогодні потребує покращення. Незважаючи на те, що в країні вживаються заходи щодо відновлення соціальних прав внутрішньо переміщених осіб, превентивна діяльність поліції в цьому напрямку потребує вдосконалення [4, с. 178].

Для всебічного, багатогранного, всеохоплюючого розгляду діяльності поліції в умовах воєнного стану пропонуємо розглядати останню

кризь призму сутнісного аналізу окремих станів об'єктивної дійсності в умовах воєнного стану, до яких ми можемо віднести бойову обстановку та бойову ситуацію.

Так, під бойовою обстановкою в контексті нашого дослідження ми розуміємо стан органів (підрозділів) поліції під час здійснення ними тривалий час діяльності на певній територіальній одиниці покладених на них завдань та функцій в умовах бойових дій. При цьому зауважимо, що у перші дні війни існувала правова невизначеність окресленої нами дефініції «бойова обстановка» в контексті діяльності поліції, більше того, ситуація ускладнювалася відсутністю чітких вказівок для керівників територіальних підрозділів поліції на місцях щодо дій у тих або інших ситуаціях в умовах бойової обстановки або окремих обмежених у часі терористичних актів.

Зауважимо, що, на нашу думку, бойова обстановка має місце, коли ведуться бойові дії у тому населеному пункті чи іншій визначеній території, де виконує свої завдання та функції певний підрозділ поліції. При цьому вважаємо закономірним зазначити, що і ті підрозділи, які безпосередньо не беруть участь у бойових діях (слідчі, дізнавачі, дільничні офіцери, оперуповноважені), але в силу функціонування на території їх проведення можуть бути у будь-який момент до них залучені, також перебувають в умовах бойової обстановки.

З бойовою обстановкою пов'язана іще одна запропонована нами дефініція – «бойовий режим функціонування підрозділу поліції». За умов такого режиму особовий склад підрозділу поліції по суті пере-

водиться на казармене положення, вводиться цілодобове несення служби особовим складом за планом оборони й охорони адмінбудинку, працівники забезпечуються підвозом їжі та води, а також автоматичною зброєю на умовах постійного носіння, перекриваються, укріплюються окремі приміщення, створюються вогневі позиції, особовий склад готується до вогневого ураження сил противника у разі нападу.

Питання зміни порядку функціонування підрозділів поліції в умовах воєнного стану торкнулася і дослідниця Безпалова О., яка до пріоритетних напрямів діяльності органів поліції щодо забезпечення прав громадян під час воєнного стану віднесла такі: фіксація та кваліфікація воєнних злочинів в Україні; розслідування воєнних злочинів в умовах активних бойових дій; розмінування територій і будівель; охорона публічного порядку та забезпечення публічної безпеки; виявлення випадків учинення протиправних дій стосовно дітей; використання сучасних інформаційних технологій, систем і засобів захисту інформації; психологічне забезпечення діяльності органів поліції в умовах воєнного стану та надання поліцейськими первинної психологічної допомоги різним категоріям громадян [5, с. 22]. Підтримуючи доречність наведених дослідницею напрямків, ми водночас акцентуємо увагу на комплексному їх розгляді в рамках єдиної категорії «бойовий режим функціонування підрозділу поліції».

У той же час необхідно бути свідомими того, що останнім часом активно формується об'єднана штурмова бригада поліції «Лють», особовий склад якої безпосередньо буде

брати участь у бойових діях уздовж усієї лінії зіткнення. Також полки поліції спеціального призначення «Сафарі» та «Цунамі», батальйон «Луганськ-1 імені Героя України Сергія Губанова», які увійшли до складу новосформованого підрозділу, вже мали досвід виконання бойових завдань. Проте у рамках нашого дослідження ми зосередимо увагу саме на підрозділах поліції на місцях, які безпосередньо не виконують бойових завдань, проте в умовах воєнного стану залучаються до виконання окремих завдань, пов'язаних із подоланням наслідків терористичних дій держави-агресора проти цивільного населення України.

Саме тому вважаємо за доцільне виділення окремої категорії «бойова ситуація», яку ми в контексті діяльності поліції в умовах воєнного стану в Україні розглядаємо як разову, обмежену в часі та просторі подію або дію, яка характеризується руйнуючим або пригнічуючим впливом російської армії на повсякденне життя цивільного населення в Україні, до усунення наслідків якої задіяні у тому числі підрозділи поліції. Взагалі виділення нами категорії «бойова ситуація» в діяльності поліції зумовлене окремими особливостями російсько-української війни, зокрема застосуванням з різною періодичністю ракет дальньої дії, безпілотних літальних апаратів дистанційного керування, коли на окремих територіях населення перебуває у відносній безпеці, на значній відстані від лінії фронту, але зазнає ураження певним видом зброї дистанційного керування. І підрозділам поліції у взаємодії з іншими сервісними службами доводиться боротися з наслідками застосування такої зброї.

Таким чином, на основі проведеного дослідження нами були виділені наступні шляхи вдосконалення діяльності поліції в умовах воєнного стану.

1. Урахування глибинних суспільних трансформацій, зокрема проблем внутрішньо переміщених осіб у діяльності поліції.

2. Упровадження інноваційних форм взаємодії поліції з іншими органами державної влади та громадськістю у ході виконання принципово нових завдань поліції з надання послуг населенню.

3. Закріплення на законодавчому рівні або рівні відомчих наказів категорії «бойовий режим функціонування підрозділу поліції», визначення переліку дій особового складу за умов такого режиму, у тому числі щодо взаємодії з іншими відомствами та громадськістю.

4. Доктринальне осмислення та нормативно-правове забезпечення впровадження у вітчизняне законодавство категорій «бойова обстановка» та «бойова ситуація» з метою оптимізації функціонування як підрозділів поліції, так і інших правоохоронних органів в умовах воєнного стану.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що діяльність поліції в умовах воєнного стану зазнає глибинних змін, набуває нових особливостей, зазнає організаційної перебудови. Так, діяльність підрозділів поліції тісно пов'язана з соціальними перебудовами українського суспільства, проблемою внутрішньо переміщених осіб, необхідністю налагодження принципово нових напрямків взаємодії з громадськістю та іншими органами державної влади.

У ході дослідження було виокремлено категорію «бойовий режим функціонування підрозділів поліції» як комплекс характерних для режиму воєнного стану напрямків діяльності підрозділів поліції. Глибоко впевнені, що подальше дослідження даної категорії, виокремлення нових її аспектів матиме значний потенціал при дослідженні діяльності підрозділів поліції та їх подальшому реформуванні в контексті викликів режиму воєнного стану.

Були окремо виділені категорії «бойова обстановка» та «бойова ситуація» як стани об'єктивної дійсності, в умовах яких закладаються нові організаційні, матеріально-технічні напрямки в умовах воєнного стану. Акцентуємо увагу на необхідності подальшого нормативно-правового закріплення даних категорій.

Зважаючи на результати проведеного дослідження, беручи до уваги специфічні умови воєнного стану, можемо наголосити на необхідності нормативно-правового закріплення вказаних нами положень, проведенні подальших досліджень з метою формування якнайширшого бачення діяльності поліції в умовах воєнного стану, у тому числі проведенні конференцій всеукраїнського та міжнародного рівнів із залученням як науковців, так і практичних співробітників поліції та інших відомств, які з нею взаємодіють в умовах воєнного стану. Акцентуємо увагу на необхідності залучення до наукового осмислення даної проблематики також представників міжнародних організацій, моніторингових місій, а також науковців та представників правоохоронних органів тих країн

світу, які мають досвід протидії тероризму та забезпечення публічної безпеки та порядку в умовах збройних конфліктів.

Список використаних джерел

1. Komziuk, V. T., Zahumenna, Y. O., Borko, A. L., Bortnyk, S. Promising directions for ensuring national security under martial law. *Lex Humana*, 2023, 15(1), 509–520.
2. Bezpalova, O. I., Kobzieva, T. A., Korniienko, V. V., Kritsak, I. V. Police law within the system of administrative law: *The need of reconciling the relationship* (2021) DIXI, 23 (2) DOI: <https://doi.org/10.16925/2357-5891.2021.02.07>
3. Komziuk A., Kyrychenko O. Some aspects of the administrative and legal regulatory framework for interaction between the national police and the public. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2021. №8 (306). P. 143-148.
4. Ishchenko, I., Shvets, K., Kupina, L., Kulyk, M., Bezpalova, O. Preventive activities of the National Police of Ukraine regarding violations of rights and freedoms of internally displaced persons (2022) *Revista De La Universidad Del Zulia*, 13 (38), pp. 169–179. DOI: <https://doi.org/10.46925//rdluz.38.12>
5. Безпалова О.І. Пріоритетні напрями діяльності органів поліції щодо забезпечення прав громадян в умовах правового режиму воєнного стану в Україні. *Право і безпека*. 2022. № 3(86). С. 13–25. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.3.01>

O. Muzychuk, Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Vice-Rector of Kharkiv National University of Internal Affairs

ORCID: 0000-0001-8367-2504

V. Neviadovskyi, Doctor of Law, Associate Professor, Scientific Secretary of Kharkiv National University of Internal Affairs

ORCID: 0000-0002-3107-1464

V. Naida, inspector of the personnel sector of Vinnytsia District Police Department of the Main Directorate of the National Police in Vinnytsia region

ORCID: 0000-0003-3072-7326

Directions for improving the National Police in the conditions of martial law

The study takes into account the current features of the martial law in Ukraine in the context of the activities of police units, singles out the category "combat mode of functioning of police units" as a complex of directions of police activity characteristic of the martial law regime, the categories "combat situation" and "combat situation" as states of objective realities, in the conditions of which new organizational, material and technical approaches to the organization of activities under martial law are established, as well as the main directions of improvement of police units under martial law are defined.

Taking into account the results of the conducted research, taking into account the specific conditions of martial law, the authors emphasized the need for normative and legal consolidation of the specified provisions, conducting further research with the aim of forming the broadest possible vision of police activities under mar-

tial law, including holding conferences at the all-Ukrainian and international levels with involving both scientists and practical employees of the police and other agencies that interact with it under martial law. The authors emphasized the need to involve representatives of international organizations, monitoring missions, as well as scientists and representatives of law enforcement agencies of those countries that have experience in combating terrorism and ensuring public safety and order in armed conflicts in the scientific understanding of this issue.

Keywords: *directions of improvement, police, combat environment, combat situation, martial law.*